

До історії становлення номену «ваганти»

С. В. Гера

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна
*Corresponding author. E-mail: elenakharkovenko@gmail.com

Paper received 27.01.18; Revised 01.02.18; Accepted for publication 05.02.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-151VI44-04>

Анотація. Стаття присвячена огляду еволюції становлення номену *ваганти* протягом епохи Середньовіччя. У статті проаналізовано імена з коренем *vag-*, а саме *vagi*, *clerici vagi*, *clerici vagantes*, *gyrovagi*, *scholares vagi*, *scholares vagantes*, *vagabundi*, а також синоніми до вказаних імен. Описано змістове наповнення номенів з коренем *vag-*, визначено соціальний статус осіб, які за ними стояли. Автором розглянуті також терміни, які використовуються у сучасних мовах на позначення мандрівних поетів-вагантів та відслідковані загальні номінативні територіальні тенденції.

Ключові слова: еволюція, соціокультурний тип, *ваганти (scholares vagi)*, *голіарди (goliardi)* номінативні тенденції.

Одним із проблемних питань, що й до сьогодні стоїть перед сучасною філологічною наукою, є розмежування номенів, назв, які надаються особам, що представляли в XII-XIII ст., за термінологією В. Бахтіна «особливий людський тип», який породжувався мандрівним способом життя [1, с. 216]. Про «особливий культурний тип середньовічної людини «інтелектуала-професіонала», до якого відносили докторів, магістрів та професорів, пише й Р. В. Дорохіна [8, с. 9], серед яких, безперечно, було чимало й вагантів. Дискусію викликають, як особистості, за якими стояло неабияке різноманіття латинських назв *vagi*, *clerici vagi*, *clerici ribaldi*, *ribaldi*, *clerici vagantes*, *monachi gyrovagi*, *gyrovagi*, *goliardi*, *goliardenses*, *familia Goliae*, *scholares vagi*, *vagabundi*, *Eberhardini*, *ordo seu secta vagorum*, так і етимологія та лінгвістична диференціація цих номенів, їх співвіднесеність із певним конкретним соціо-культурно-історичним типом, а також час появи цього типу. Однак у цій статті ми зосередимось лише на іменах з коренем *vag-*: *vagi*, *clerici vagi*, *clerici vagantes*, *gyrovagi*, *monachi gyrovagi*, *scholares vagi*, *vagabundi*, на еволюції становлення імені «ваганти», на соціальних типах, які за ними стояли, та спробуємо окреслити географічний ареал використання імен із вказаним коренем дослідниками поезії вагантів.

Актуальність розвідки зумовлюється проблематикою питання та потребою в узагальненнях. **Мета** нашого дослідження – відстежити еволюцію становлення імен з коренем *vag-* протягом доби Середніх віків з перспективою на сучасне використання. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**, як відстежити еволюцію становлення імені вагантів, з'ясувати, які саме соціальні прошарки стояли за іменами з коренем *vag-*, описати змістове наповнення цих імен у хронологічних рамках епохи Середньовіччя, проаналізувати особливості використання імен вагантів науковцями різних культур. Таким чином, **об'єктом** нашого дослідження є імена з коренем *vag-*, які у той чи інший спосіб пов'язані з середньовічним вагантським чи передвагантським рухом, а **предметом** – еволюція становлення поняття «ваганти».

Первісно лексема *vagantes (vid vagor, ātus sum, āri, PPA Nom. pl. (m) – mi, які мандрують, бурлакують)* була частиною біномінальної сполуки *clerici vagantes*, синонімом до *clerici vagi*. Середньовічні імена *clerici vagantes* аут *clerici vagi* почали використовуватись у ранньому церковному праві стосовно кліриків, які проводили мандрівний спосіб життя. Найчастіше такі мандрівні духовні особи або залишали обитель, за якою були закріплені з власних міркувань, або пускались у мандри через відсутність приходу. Церква засуджувала мандрівних, аморальних кліриків з початків християнства й рішуче клала край такій поведінці у чисельних своїх постановах, а випадки бурлакування не були поодинокими. Вже у 325

році на Нікейському соборі постановлено *'non oporteat ex civitate in civitatem migrare ... neque episcopus, neque presbyter neque diaconus'*¹.

Середньовічна церква ніколи не схвалювала мандри та бурлакування своїх підопічних. Святий Антоній наставляв ченців перебувати у своїй келії, адже тільки вона навчить усіх речей. Чернець поза своєю келією – це риба без водойми: *Sicut pisces, si tardaverint in sicco, moriuntur; ita et monachi tardantes extra cellam, aut cum viris saecularibus immorantes, a quietis propositio revolvuntur. Oportet ergo sicut piscem in mari ita et nos ad cellam recurrere; ne forte foris tardantes, obliviscamur interioris custodiae.*² Так, раннє Середньовіччя намагалось прикріпити кожного до свого місця, своєї справи, ордену, стану [6]. Саме така стабільність і забезпечувала існування релігії: *Ubi stabilitas, ibi religio*³. Обітничі *stabilitas* дотримувались як *clericus religiosus*, так і *clericus saecularis*, хоча й з певними послабленнями [36, с.178].

Заходи, які застосувались до таких осіб описані в документах V та VI ст. *Concilium Chalcedonense (A.D. 451)* забороняв посвячення у сан без закріплення за певною церквою, *Concilium Valentinum (A.D. 524)*⁴ погрожує *'vagus, atque instabilis clericus'* відлученням від церкви, а *Concilium Arelatense (A. D. 524)*⁵ поширити покарання і на тих, які дадуть їм прихисток. Незважаючи на заходи, яких вживала церква, ваганти процвітали, часто допомагаючи єпископам та іншим духовним особам звільняти від своїх обов'язків або стаючи капеланами у рицарських замках. У такий спосіб ці бурлаки перетворили свою професію на торгівлю, вони зухвало втручались у впорядковане життя церкви та проведення служб чинного кліру. У 789 році Карл Великий відновив постанови *Concilium Chalcedonense*, а також заборонив надавати гостинність духовним особам, якщо вони не покажуть листа від своїх єпископів. Однак і ці заходи не мали успіху, тому в IX ст. кілька синодів *Concilium Moguntinum (847)*⁶, *Concilium Ticinense, maledictum Regiaticinum (850)*⁷, інакше *Synodus Regiaticina (850)*⁸, намагались перешкоджати вагантам у їхніх спробах захопити у свою власність приходи,

¹ Labbe, 2, XV 902

² Migne, 73, 858 (Verba seniorum, II)

³ (Acta SS.), 4th August, p.353, note

⁴ Hoc etiam placuit, ut vagus, atque instabilis clericus, sive etiam in diaconi ministerio, vel presbyteri officio constitutus, si episcopi, a quo ordinatus est, praecipis non obedierit, ut in delegata sibi ecclesia officium dependat assiduum, quousque in vitio permanserit, *a communione, & honore privetur. (Mansi, VIII, 622 Labbe, VIII, 626 (Isaac episcopi Lingonensis canones))

⁵ Et si forte aliquis clericorum, regulam disciplinae ecclesiasticae subterfugiens, fuerit evagatus, quicumque eum susceperit, & non solum pontifici suo non reconciliaverit, sed magis defensare praesumpserit, ecclesiae communione privetur. Mansi, VIII, 627

⁶ Labbe, VIII, 39

⁷ Labbe, VIII, 61

⁸ Mansi, XIV, 929

які вже на той час були передані іншим духовним особам. Навіть прелат *Agobardus Lugdunensis* протистояв їм, що ілюструє його праця *De privilegio et jure sacerdotii*⁹. Собори XIII – поч. XIV ст., а саме *Provinciale Moguntinum Concilium (1261)*¹⁰, *Aschaffenburgense Concilium (1292)*¹¹, *Concilium Trevirensense (1310)*¹², *Synodus apud Sanctum Hippolytum (1284)*¹³ гостро висловлювалися проти вагантів [25].

Жоден клірик не мав права залишити єпархію без дозволу або без листа з дозволом від єпископа. У свою чергу, жоден єпископ не мав права приймати клірика до своєї обителі без такого листа. Зовсім інша річ, коли мова йшла про мандри очільника якоїсь релігійної общини: церква надсилала своїх людей усюди. Федір Тарський знаходить школи вивчення грецької мови в Англії, а грецьких монахів, «виноградною лозою пророслих» в Малмсбері. Але все ж природний стан духовної особи був осілим. Стабільність, непохитність церкви забезпечувала стабільність Європи: міста зростали саме навколо єпископських осередків. Єпископ за церковним законом був зобов'язаний перебувати у своїй єпархії. Того, хто ставав антагоністом пануючої системи, з докором перейменовували на *gyrovagus*. [36] У *Glossarium mediae et infimae latinitatis* du Cange надає наступний опис для таких духовних осіб: **GYROVAGI**, proprie appellati Monachi, qui Monasteriis suis relictis per diversas cellas, nescio qua pietatis vana specie, vagabantur, de quibus ita Regula S. Benedicti cap. 1: *Quartum genus est monachorum quod nominatur gyrovagum, qui tota vita sua per diversas provincias ternis aut quaternis diebus per diversorum cellas hospitantur, semper vagi, nunquam stabiles et propriis voluptatibus et gulae illecebris servientes, et per omnia deteriores sarabaitis.*[43]

Н. Waddell *gyrovagus* називає П'єра Абеяра, який залишив Сен-Дені заради плетені хатинки-келії та каплички, названих Параклетом (від грец. παράκλητος – «захисник», «заступник», н. з. «утішитель»), Арнольда Брешианського, який був повішений та спалений, на три століття раніше Готшалка, зрадника, який видав християнських паломників сарацинам [36]. До Абеяра та Арнольда Брешианського застосували також й іншу середньовічну лайку, називаючи їх Голяфами, а послідовників Абеяра – голярдами [4, с. 454]. Святий Бенедикт використовував цей епітет у своєму суворому правилі до тих ченців, які на нетривалий час залишаються то в одному, то в іншому монастирі, постійно мандруючи та турбуються лише про своє задоволення та свої горлянки. Блаженство, балачки на дозвіллі, сміх також не схвалювались Бенедиктом: *Scurilitates vero, vel verba otiosa, et risum mortalia aeterna clausura in omnibus locis damnamus;*¹⁴...

Листи XI ст. з привілеями описували мандрівника *vagus* під час подорожі як брехуна, яким він насправді й був, однак поспішали додати, що *цей* носій таким не є. XII ст. дало ще більший поштовх розповсюдженню мандруючого населення з огляду на розвінчування ілюзій школярства.

Якщо порівняти значення класичного *vagus* за словником І. Х. Дворецького [41] та середньовічного *s.v. 4 vagus* за *DMLBS* [42], то ми помітимо розширення його лекси-

ко-семантичних варіантів. Найбільшу цікавість для нас становить поява значення (wandering (in thought or conduct), inconstant, mutable, (also w. ref. to straying from that which is proper, moral, true, or sim.) wayward, *блукаючий* (у думках і поведінці), *непостійний, мінливий, (також стосується того, хто відступає від належного, морального, правдивого чи подібного), той, хто зійшов на манівці*, яке втілило в собі нові середньовічні реалії доби у порівнянні з античністю. Фігурально висловлюючись, такі мандруючі клірики були блукаючими по землі і зведеними на манівці в думках. Н. Waddell відзначає, що *vagus* на позначення розумової якості та психічного стану використовувалось вже з IV ст. [36, с.191].

Пізніше, усіх *vagi* церква об'єднає у *ordo vagorum* або *secta*. У 1291 році *vagi scholares* будуть засуджені у Зальцбурзі як реально існуюча та небезпечна секта¹⁵. Терпіння церкви вичерпається і вона розпочне позбавляти священників сану: *clericus* ставши *vagus* назавжди позбавиться статусу *clericus*.

Як з теологічної точки зору, так і з релігійної, бурлакування-поневір'яння сприймалось амбівалентно, особливо в середні віки. Бог, караючи перших людей, Адама і Єву, вигнав їх з Едемського саду, прирікаючи поневір'ятись: *emisit eum Dominus Deus de paradiso voluptatis ut operaretur terram de qua sumptus est (і вислав його Господь Бог з саду Едемського, щоб обробляти землю, з якої він був узятий)*¹⁶; *eiecitque Adam et conlocavit ante paradisum voluptatis cherubin et flammeum gladium atque versatilem ad custodiendam viam ligni vitae (і вигнав Адама, і поставив на сході біля Едемського саду Херувима і вогняний меч, що обертався, щоб охороняти шлях до дерева життя)*¹⁷. На Каїна Господь наклав покарання стати *vagus* (бурлакою-мандрівником): *maledictus eris super terram, quae aperuit os suum, & suscepit sanguinem fratris tui de manu tua: cum operatus fueris eam non dabit tibi fructus suos: vagus & profugus eris super terram*¹⁸ (і віднині ти будеш проклятий від землі, яка відкрила уста свої і прийняла кров брата твого від руки твоєї; коли ти будеш обробляти землю, вона більше не стане давати тобі своїх; **ти будеш мандрівником і втікачем на землі**).

У Новому Завіті мандри набувають позитивного змісту. Людське перебування на землі почало сприйматись як мандри, як тимчасова домівка перед переходом у вічність, до Царства Небесного. Ісус Христос навчав, переходячи від однієї землі до іншої, наказував апостолам йти у світ (мандрувати) й проповідувати.

У середні віки мандри перетворюються на засіб, завдяки якому розповсюджується та доноситься християнська істина, мандри стають однією з найдієвіших форм проповідницької діяльності. Найвідомішим релігійним орденом стає орден францисканців на чолі с Франциском Асизьким, який обирає для себе шлях подорожнього. Адже тільки ставши на мандрівний шлях, можна уникнути суспільних гордошів. У XIII ст. розгорнув свою місіонерську діяльність і жебрацький проповідницький орден домініканців [13].

Особливий тип вагантів з'явився у Франції у XII ст., який згодом розповсюдився до Англії та Німеччини. Це були мандрівні менестрелі, розпусні студенти чи бурлакуючі клірики, яких спершу називали *clerici vagantes* (мандрівні клірики) або *clerici ribaldi* (невиховані клірики),

⁹ P. L., Migne, 104, 127

¹⁰ Mansi, XXIII, 1080 конкретно по вагантах cap.XVII, 1086

¹¹ Labbe, XI (II), 1361

¹² Mansi, XXV, 247

¹³ Mansi, XXIV, 503

¹⁴ Migne 103, 825

¹⁵ De secta vagorum scholarium, Mansi, XXIV, 1077 A. D. 1291

¹⁶ Vulgata, 3:23

¹⁷ Vulgata, 3:24

¹⁸ Vulgata, 4:11, 4:12

а після XIII ст. *goliardi* чи *goliardenses*. За негідну поведінку та сатиричні, пародійні вірші численні собори XIII та XIV ст. вживали активних заходів щодо них. Утиски стали результатом майже повного зникнення голіардів у Франції ще до кінця XIII ст. Натомість, у Німеччині вони проіснували під різними іменами до кін. XV ст. [25].

Франція вже наприкінці XI і впродовж XII ст. стала головним освітнім центром латинської Західної Європи і з лав університетів випустила новий середньовічний соціальний клас *vagi scholares* або *clerici scholares* (мандрівних школярів, студентів). Благочестивий чернець Helinand de Froidemont, описуючи шкільну молодь, писав: *Ecce quaerunt clerici Parisius artes liberales, Aurelianus auctores, Bononiae codices, Salerni pyxides, Toleti daemones, et nusquam mores*¹⁹. (Клірики шукали вільних мистецтв у Парижі, гуманітарних наук в Орлеані, права у Болоньї, медицини в Салерно, магії в Толедо, але ніде гарної поведінки). Треб зауважити, що такі *vagi scholares* не значно відрізнялись від сумнівних мандрівних кліриків *clerici vagi*, які протягом століть завдавали клопоту, вживаючи непристойну, грубу лексику, стаючи частими відвідувачами таверн та погано поводяться. Насправді, більшість із них мали всі законні права називатись *clerici*, адже термін у середні віки мав широке значення, включаючи будь-якого чоловіка, який міг пред'явити права на духовний статус чи ерудицію, і стосувався усіх тих осіб, які заробляли собі на прожиття своїм розумом. Навіть молоді хлопці з граматичної школи вважались *clerici*. До цієї категорії, що й мандрівні студенти з кліриками, відносились позбавлені духовного сану ченці, а також ченці, які, втративши ентузіазм, оголосили чернече життя занадто складним, і, не бажаючи повертатись додому, пустились поневірятихся. [29, 266]

Багато мандрівних студентів були справжніми ледарями, інші пізно усвідомили, що не мають покликання до духовного життя. Деякі були позбавлені просування по службі через свої вади поведінки, через зайву незалежність, через повстання проти правил, через небажання працювати на світських посадах. Інші були занадто бідні, щоб продовжувати навчання. Інші не могли знайти собі справу за родом заняття або місце через перенасичення ринку робочою силою. У зв'язку з такою ситуацією, школярі ставали на шлях мандрів. Пристрасть до пересувань не зникла з часів раннього Середньовіччя, але посилювалась, ставши нездоланною. Ім'я для нового соціокультурного типу з'являється у *Epistola Guidonis. S. Laurentii in Lucina Cardinalis, XX (1266, Hartzheim, III, 807)* проти *'vagi scholares, qui Eberdini vocantur'* та які *'divinum invertunt officium, unde laici scandalizantur'*.

У *Concilium Frisingense* XIII ст. читаємо *'statuimus ne clerici mimis, jocularibus, histrionibus, buffonibus, galliardis, largiantur'*²⁰, де *«galliardis ut supra Gallardus»*, стає в один ряд з *jocular, mimus, scurra*. Найчастіше, потрапляючи у скрутні життєві обставини, *goliardi* перетворювались на *histriones, joculatores*, та *bufones*, адже лише змінивши професію, вони отримували можливість заробити собі на прожиття. Ставши на шлях світських розваг, колишні клірики назавжди втрачали свій церковний статус. Зауважимо, що церква практично, а подекуди й теоретично не проводила меж між різними декласованими соціальними типами. Як зазначає Chambers, у своїх формулюваннях постанов вона об'єднувала всіх менестрелів

(до яких він відносив і *mimi, histriones, goliardi*) під одним осудним ім'ям *ioculatores*. Церква не змінювала свої формулювання відповідно до нових соціальних умов. [17 с. 58]

Попри те, що навіть у середньовічних документах спостерігалась плутанина щодо *vagi, goliardi, та ioculatores*, E. Zeydel [40, с. 41] висуває припущення, що *goliardi* були вищі за соціальним статусом, ніж менестрелі (*ioculatores* та *histriones*), але й нижчі за *vagantes*. Ваганти писали лише свої власні вірші для свого або вищого класу, виявляли критичну позицію у своїх віршах щодо кліриків, до яких і самі належали, а подекуди й щодо вищих за рангом [40, с. 18].

Насмішки та інкєтиви стали тим об'єднуючим фактором, який зблизив менестрелів та вагантів. *Thomas Chobham* або *Chabham*, аналізуючи людські вади у своїй *Summa de penitentia*, (Thomae de Chobham, *Summa Confessorum, Analecta Mediaevalia Namurcensia* 25) презентує з етичного боку класифікацію менестрелів, а саме ті типи, які підлягають більшому чи меншому осуду церкви. При цьому, E. K. Chambers стверджує, що *Thomas Chobham* описує саме *scolares vagantes*, коли говорить про менестрелів, *«які слідували за двором вельможі, розважаючи його сатирою та насмішками»* (пер. з англ. наші) *«Одні з них були позбавлені сану, інші бідували, треті були школярами, які мандрували від одного університету до іншого, заробляючи на життя своїм кмітливим розумом, четверті належали до невеличких орденів. Та насправді вони жили життям менестрелів, адже бурлакували разом на дорогах, розділяли однаково пристрасть щодо вина, дівчат, гри в кості, володіли однаковою легкістю у створенні віршів, майстерністю та родзинкою класичної вченості* [17, с. 60] Репутація *goliardi, goliardenses* в очах церковних авторитетів була найгіршою і всі їхні дії вона об'єднувала з такими ж діями менестрелів у своїх обвинувачувальних постановках. При цьому, толерантно ставилась церква лише до тих менестрелів (Chambers E. K. називає їх *ioculatores*), які оспівували славні дії вельмож та подвиги святих [17].

Результатом культурно-соціальних взаємозв'язів вагантів та менестрелів стала поява синоніму *'Eberhardini'*. Frantzen у своїй праці *'Zur Vagantendichtung'* припускає, що єпископ Еберхард II Зальцбургський, який був покровителем усіх менестрелів, тримав при своєму дворі менестреля на ім'я Surianus. Цей *ioculator*, улюбленим жартом якого було одягати маски господаря та вважати себе втіленням справжнього Примаса, називав себе *'praesul et archiprimas vavorum scolarium'*, і платежі його значились в бухгалтерських книгах єпископа Вольфгера Пасського як *'cuidam Eberhardinorum episcopo et cuidam alii mimo'*, а в іншому місці як *'domino episcopo'* [22, с. 62-63].

У документах *Sacrosancta Concilia ad regiam editionem exacta: quae olim quarta parte prodiit auctior* знаходимо згадки «Еберхардинців» у контексті кліриків: *clerici vagabundi, quos vulgus Eberhardinos vocat*²¹, ... *quia clerici vagabundi qui Eberhardini dicuntur, clerici vagabundi seu goliardi*²². У соборах *Concilium Provinciale Moguntinum 1259*²³ та *1261*²⁴ рр. *clerici vagabundi* згадуються як ті, яким було заборонено прийматись до кліру, а також як безчесні та як ті, що зажили лихої слави. М. Л. Гаспаров

²¹ Labbe, XIV, 1491

²² Labbe, XIV, 149

²³ Mansi, XXIII, 998

²⁴ Mansi, XXIII, 1086

¹⁹ Bibliotheca Cisterciensis, VII, 357; Patrologia latina», v. 212, p. 603.

²⁰ Labbe, XIII, 1286

припускає, що «назва «ебергардинці» – таке саме прізвисько німецьких вагантів, як і «голіарди» – французьких» [4, с. 584]. Ці ебергардинці проводили життя негідно, вони повсюди блукали, ганьбили однаково і кліриків, і мирян, подекуди наважувались служити Літургії, не маючи священників, паплюжили божественні служби. Їх належало брати під варту єпископам або передавати в руки світській владі. Так, у 1310 році імена *clerici vagabundi*, *Eberhardini* та *goliardi* використовувались синонімічно, позначаючи осіб невисокого інтелектуального рівня, які лише поведінкою нагадували колишніх *vagi scholares*.

Французький історик-медієвіст du Cange [43] подає наступне визначення для *vagabundus*:

VAGABUNDUS, Erro, Gall. *Vagabond. Vagabundus, ἀνεπίμενος*, in Gloss. Lat. Græc. Vocabul. utriusque Juris: *Vagabundus*, est qui non habet domicilium, sed hodie hic, et cras alibi. (Apparatus bellicus Caroli VIII. Reg. in Ital. apud Marten. Itin. Litter. pag. 380):

Qui omnes fuerunt vel malefici, vel latrones, vel vagabundi, et tales quos mendicos validos appellamus.

Термін *vagabundus* одвічно мав негативні конотації, позаяк означав не лише відсутність домівки та безперервні мандрі, а *vagabundi* стояли в одному ряду з такими декласованими особистостями, як злочинці, розбійники та жебраки. В епоху Реформації ваганти остаточно стали невіддільними від вакхантів, шарлатанів, найманців та усілякого наброду. Це вже були далеко не ті ваганти-інтелектуали, які вільно володіли латиною та писали майстерні метричні та ритмічні вірші [3].

Традиційно склалося, що слов'янські дослідники (М. М. Бахтін [2], І. М. Болдаков [3], М. І. Борецький [11], М. Л. Гаспаров [4], Л. В. Гінзбург [5], Р. В. Дорохіна [8], І. Г. Матюшина [9], І. П. Мегела [10], Б. І. Пуришев [12], А. О. Содомора [11]) та німецькі (Е. Brost [15], W. Giesebrecht [23], О. Hubatsch [26], К. Langosch [27], Н. Sussmilch [33]) у своїх дослідженнях поезії Пізнього Середньовіччя, авторами якої були мандрівні клірики, школярі, студенти, актори, блазні, використовують здебільшого родову назву з коренем **vag-**: *ваганти, Vagantendichtung, Vaganten, Vagantenpoesie*, тоді як англійські (А. G. Rigg [31], Е. G. Fichtner [21], Р. G. Walsh [37], С. Carpenter [16], J. K. Hanford [24], F. Whicher [38], J. W. Thompson [35], J. A. MacCulloch [29]), французькі (Jacques Le Goff [28], G. Paris [30], C. S. Grasset d'Orcet [18]) та італійські (F. Ermini

[20], А. Straccali [32]) назву з коренем **gol-**: *голіарди, goliardi, goliards, goliardic poetry, Gouliard*. Всупереч англійській термінологічній традиції Edwin H. Zeydel [40] замінює слово *goliard* на англійське *vagabond*, тоді як J. A. Symonds [34] надає особливого статусу саме імені *Wandering Students* (поряд з *goliards*), а Н. Waddell [36] *wandering scholars*, J. T. Wright [39] апелює, головним чином, до оригінальної латинської термінології. Англійський філолог-медієвіст Р. Dronke рівнозначно й паралельно описує середньовічних поетів-вагантів, як у термінах *vagabond poet*, так і *goliard poet*, як *wandering scholars*, так і *goliards* [19 с. 21]. А слов'янська дослідниця О. А. Добіаш-Рождественська у своїх працях послугуючись одночасно обома назвами, обирає назву «голіарди» для опису саме сатиричної поезії та вважає, що перевагу слід надавати саме їй [7].

Висновки. Отже, вперше ім'я *vagantes*, а саме *clerici vagantes seu clerici vagi* з'явилося у ранньому церковному праві й описувало духовних осіб, які порушивши обітницю *stabilitas*, пустились у мандрі. Зауважимо, що ці непристойні клірики не мали нічого спільного із новим інтелектуальним соціокультурним типом XII-XIII ст. – *vagi scholares, clerici scholares*, творча спадщина яких збагатила поетичну скарбницю середньовічної Європи. У документах XIII ст. *vagi scholares* почали з'являтися під новими іменами пейоративного характеру: *goliardi seu goliardenses, Eberhardini, clerici vagabundi*. Деякі з них отримали також і професійні номени, з огляду на свій рід заняття: *histriones, ioculatores, та bufones* – саме такими іменами характеризували осіб найнижчого соціального шабля. У 1291 р. у Зальцбурзі вагантів іменуючи *ordo seu secta vagozum* засудили як реально існуючу небезпечну секту. Таким чином, у XIV ст. вагантський рух зійшов нанівець – і освічений поет-вагант зник із європейських терен назавжди.

Незважаючи на широку номінативну плюривалентність, яка існувала в середні віки на позначення мандрівних поетів-студентів та поетів-кліриків, в обіг сучасних мов потрапили імена, головним чином, з коренями **vag-** і **gol-**: *ваганти, Vaganten, голіарди, i goliardi, goliards*. Більше того, кожен окремий згаданий дослідник, працюючи в руслі ваганської тематики, обирає для себе одну термінологічну доміную, наслідуючи або нехтуючи національними номінативними тенденціями.

ЛІТЕРАТУРА

- Бахтин В. Школьная жизнь в Париже XII века/В. Бахтин//Средневековый быт: сборник статей. Л., 1928. С. 206-233.
- Бахтин М. М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса/М. М. Бахтин.-2-е изд.-Москва: Художественная литература, 1990.-543 с.
- Болдаков И. М. Ваганты, странствующие студенты//Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона.-СПб., 1891.-Т.5.-с.334-335
- Гаспаров М. Л. Пoesия вагантов/М. Л. Гаспаров//Пoesия вагантов.-М.: Наука, 1975.-с.421-514.
- Гинзбург Л. Предисловие переводчика/Л. Гинзбург//Лирика вагантов. Немецкая народная поэзия в переводах Л. Гинзбурга. Колесо Фортуны.-М.: Зеркало, 1998.-с. 7-22.
- Гофф Ж. Л. Интеллектуалы в Средние века/Жак Ле Гофф; пер. с фр. А. М. Руткевича.-2-е изд.-СПб.: Изд.-во С.-Петербур. ун-та, 2003.-160 с.
- Добіаш-Рождественская О.А. Коллизии во французском обществе 12-13 вв. по студенческой сатире этой эпохи./О.А. Добіаш-Рождественская, В.И. Рутенберг. Культура западноевропейского средневековья: научное наследие.-Наука, 1987.-с.115-142.
- Дорохіна Р. В. Этические принципы и ценностные установки студенческих корпораций Европы и Северной Америки: монография/Р. В. Дорохіна.-"Издательство"" Проспект""", 2015.-163с.
- Матюшина И.Г. Древнейшая лирика Европы. М.: Российск. гос. гуманит. ун-т, 1999. Кн. 2. 493 с.
- Мегела І. П. У світі вічних образів. *Статті, лекції, відгуки*. К.: Видавець Карпенко В. М., 2006.-с. 269-282.
- Пoesия вагантів. Переклад Мирона Борецького та Андрія Содомори/Вибір поезії здійснив Мирон Борецький/Серія «Ad fontes-До джерел».-Львів: Світ, 2007.-264 с.
- Пуришев Б. Лирическая поэзия средних веков./Пoesия трубадуров. Пoesия миннезингеров. Пoesия вагантов.-М., 1974.-с. 5-28.
- Честертон Г. К. Святой Франциск Ассизский/Г. К. Честертон.-ООО ДиректМедиа, 2016.-178 с.
- Allen P.S. Medieval latin lyrics/Philip Schuyler Allen.-Chicago, 1931.-430 p.
- Brost, Eberhard, ed. Carmina burana: Lieder der Vaganten. L. Schneider, 1974.-278 p.
- Carpenter, C. Medievalism and paganism: interpretations of the Carmina Burana. Diss. University of York, 2001.-258 p.
- Chambers E.K. The mediaeval stage.-Courier Corporation, 1996.-960p.

18. D'Orset C.S.G. Histoire secrète de l'Europe.-E-dite, 2000. V.1-p. 254.
19. Dronke P. The medieval lyric.-Boydell & Brewer, 1996.-p.288
20. Ermini F. II Golia dei goliardi//Medio Evo Latino. Studi e ricerche.-1938.-p. 77-81.
21. Fichtner E. G. The etymology of goliard //Neophilologus.-1967.-T. 51.-№. 1.-pp. 230-237.
22. Frantzen J. Zur Vagantendichtung //Neophilologus.-1919.-T. 5.-№. 1.-S. 58-79
23. Giesebrecht W. Die Vaganten oder Goliarden und ihre Lieder//Allgemeine Monatsschrift für Wissenschaft und Literatur, B., 1853.-S. 10-43, 344-381
24. Hanford J. H. The progenitors of Goliards//Speculum. – 1926. – T. 1. – №. 1. – pp. 38-58.
25. Hauck, A. "Vagantes"//New Schaff-Herzog Encyclopedia of Religious Knowledge. S. M. Jackson. – London and New York: Funk and Wagnalls, 1914. – Vol. XII. Available at: <http://www.ccel.org/s/schaff/encyc/encyc12/htm/ii.xviii.htm>
26. Hubatsch O. Die lateinischen vagantlieder des mittelalters.-E. Remer, 1870.-S. 120
27. Langosch K. Vagantendichtung. Lateinis und Deutsch. Leipzig, 1984.-S. 389
28. Le Goff J. Les intellectuels au Moyen Âge.-Le Seuil, 2013.-256 p.
29. MacCulloch, J. A. Goliards//Medieval faith and fable.-Boston: Marshall Jones company, 1932.-pp. 265-287.
30. Paris G. Su la poesia dei goliardi. Saggio critico.-1889. V. 50.-pp. 258-260
31. Rigg A. G. A history of Anglo-Latin literature, 1066-1422.-Cambridge University Press, 1992.-p. 414 Straccali A. I Goliardi ovvero i clerici vagantes delle università medievali//Rivista europea», XI.-1880.-96 p.
32. Straccali A. I Goliardi, ovvero i" Clerici vagantes" delle università medievali, per Alfredo Straccali.-Tipogr. editrice della Gazzetta d'Italia, 1880.-p. 114
33. Süsmilch H. Die lateinische Vagantenpoesie des 12. und 13. Jahrhunderts als Kulturerscheinung.-BG Teubner, 1917.-T. 25. S.104.
34. Symonds J. A. Wine, Women, and Song: Students' Songs of the Middle Ages.-Courier Corporation, 2002. p. 180
35. Thompson J. W. The Origin of the Word 'Goliardi'// Studies in Philology.-1923.-T. 20.-№. 1.-pp. 83-98.
36. Waddell H. The wandering scholars of the middle ages/HelenWaddell.-Courier Corporation, 2000.-351 p.
37. Walsh P. G. 'Goliards' and goliardic poetry//Medium Aevum.-1983.-T. 52.-№. 1.-pp. 1-9.
38. Whicher G. F. Sons of Goliath //The American Scholar.-1947.-pp. 171-182.
39. Wright T. The Latin Poems: Commonly Attributed to Walter Mapes/Thomas Wright.-Camden Society, 1841.-435 p.
40. Zeydel E. H. (ed.). Vagabond verse: secular Latin poems of the Middle Ages.-Wayne State University Press, 1966.-pp. 307-320.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Дворецкий И. X. Латинско-русский словарь.-М.: Русский язык-Медиа, 2003.-846 с.
2. Ashdowne R. K. Dictionary of Medieval Latin from British Sources/R. K. Ashdowne, D. R. Howlett, & R. E. Latham (eds).-British Academy: Oxford, 2018. Available at: <http://logeion.uchicago.edu/DMBLS>
3. Du Cange. Glossarium mediæ et infimæ latinitatis/Du Cange et al., Nior: L.Favre 1883-1887. Available <http://ducange.enc.sorbonne.fr/>

REFERENCES

1. Bakhtin V. Shkol'naya zhizn' v Parizhe XII veka [School life in Paris of the XIIth century]//Srednevekovyy byt: sbornik statey.L1928. p. 206-233. (In Rus.).
2. Bakhtin M. M. Tvorchestvo Fransua Rable i narodnaya kul'tura srednevekov'ya i Renessansa [Francois Rabelais works and the folk culture of the Middle Ages and the Renaissance].-2-e izd.-Moskva: Khudozhestvennaya literatura, 1990.-543 p. (In Rus.).
3. Boldakov I. M. Vaganty, stranstvuyushchie studenty [Wandering students]//Entsiklopedicheskiy slovar' Brokgauza i Efrona.-SPb., 1891.-T.5.-pp. 334-335. (In Rus.).
4. Gasparov M. L. Pojezija vagantov [Goliardic Poetry]//Pojezija vagantov. Moscow, Nauka, 1975. pp. 421-514. (In Rus.).
5. Ginzburg L. Predislovie perevodchika [Foreword of translator]// Lirika vagantov. Nemetskaya narodnaya poeziya v perevodakh L. Ginzburga. Koleso Fortuny.-M.: Zerkalo, 1998.-pp. 7-22 (In Rus.).
6. Goff Zh. L. Intellekтуалы в Srednie veka [The intellectuals in the Middle ages]. SPb.,Izd.-vo S.-Peterb. un-ta, 2003.-160 p. (In Rus.).
7. Dobiash-Rozhdestvenskaya O. A. Kollizii vo frantsuzskom obshchestve 12-13 vv. po studencheskoy satire etoy epokhi. [Collisions in French society of 12-13 cent. on the student satire of this era.// O. A. Dobiash-Rozhdestvenskaya, V. I. Rutenberg. Kul'tura zapadnoevropeyskogo srednevekov'ya: nauchnoe nasledie.-Nauka, 1987.-pp. 115-142. (In Rus.).
8. Dorokhina R. V. Eticheskie printsipy i tsnnostnye ustanovki studencheskikh korporatsiy Evropy i Severnoy Ameriki [Ethical principles and values of students' corporations in Europe and North America]: monografiya.-"Izdatel'stvo"" Prospekt""", 2015.-163 p. (In Rus.).
9. Matjushina I.G. Drevnejshaja lirika Evropy [The oldest lyrics of Europe].M.:Rossijsk. gos. gumanit. un-t, 1999. Kn. 2. 493 p. (In Rus.).
10. Megela I. P. U sviti vichnih obraziv [In the world of eternal images]. Statti, lekciï, vidguki. K.: Vidavec' Karpenko V. M., 2006.-pp. 269-282. (In Ukr.).
11. Poezija varantiv. Pereklad Mirona Borec'kogo ta Andrija Sodomori [Poetry of the Wandering Students. Translation by Miron Boretsky and Andriy Sodomora]/Vibir poezii zdijsniv Miron Borec'kij/Serija «Ad fontes-Do dzherel».-L'viv: Svit, 2007.-264 p. (In Ukr.)
12. Purishev. B. Liricheskaja poezija srednih vekov [Lyrical poetry of the Middle Ages]//Pojezija trubadurov. Pojezija minnezingerov. Pojezija vagantov.-M., 1974.-pp. 5-28.
13. Chesterton G. K. Svjatoj Francisk Assizskij [Saint Francis of Assisi]/G. K. Chesterton.-OOO DirektMedia, 2016.-178 p. (In Rus.).

DICTIONARY REFERENCES

1. Dvoreckij I. H. Latinsko-russkij slovar' [Latin-Russian Dictionary].-M.: Russkij jazyk-Media, 2003.-846 p.

The history of the development of the name vagantes

Ye. V. Hera

Abstract. The article is dedicated to the review of the evolution of the establishment of the name vagantes during the Middle Ages. The names based on the root vag-, namely vagi, clerici vagi, clerici vagantes, gyrovagi, scholares vagi, vagabundi, as well as their synonyms have been analysed in the article. The content of the names with the root vag- and social status of the persons bearing such names have been presented. The author also considers the terms that are used in the modern languages for wandering student designation. Finally, general nominal territorial trends have been illustrated.

Keywords: evolution, sociocultural type, vagant (scholares vagi), goliards (nominating tendencies).

К истории становления номена «ваганты»

Е. В. Гера

Аннотация. Статья посвящена обзору эволюции становления номена ваганты в эпоху Средневековья. В статье проанализированы имена с корнем vag-, а именно vagi, clerici vagi, clerici vagantes, gyrovagi, scholares vagi, scholares vagantes, vagabundi, а также синонимы указанных имен. Описано содержательное наполнение номенов с корнем vag-, определен социальный статус лиц, носивших эти имена. Автором рассмотрены также термины, используемые в современных языках для обозначения путешествующих поэтов-вагантов, и отслежены общие номинативные территориальные тенденции.

Ключевые слова: эволюция, социокультурный тип, ваганты (scholares vagi), голиарды (goliardi) номинативные тенденции.